

Iznenadenje u borbenim dejstvima

Pukovnik mr *PETAR TRBOVIĆ*

U članku se razmatraju oblici iznenadenja u borbenim dejstvima, kojima u nas, po mišljenju autora, do sada nije posvećivano dovoljno pažnje. Kratko, ali argumentovano i uverljivo, čitaocu su prezentirana demonstrativna dejstva, operativno maskiranje, dezinformacije i ratna lukavstva u funkciji iznenadenja, bez zalaženja u to da ti oblici aktivnosti pred rat ili u ratu imaju i druge dimenzije.

Suština članka je u naznakama problema, koje treba da pobude interesovanje čitaoca za šire istraživanje kako bi se stekao potpuniji uvid u razmatranu materiju.

U borbenim dejstvima najčešća su dva ishoda: pobjeda ili poraz, što zavisi od više činilaca. Pri tome, sposobnost ljudskog faktora ima veoma veliki uticaj, a jedan od uslova pobjede u borbenim dejstvima jeste i postizanje *iznenadenja*.

Fizionomija savremenih borbenih dejstava, u odnosu na prethodne istorijske periode, uveliko se izmenila. Ogromni potencijali za nanošenje masovnih gubitaka, savremeno naoružanje i vojna oprema na kopnu, moru i u vazдушnom prostoru obezbeđuju veliku dinamičnost borbenih dejstava i njihovu sveobuhvatnost u odnosu na prostor izvođenja i upotrebljene snage. Naizgled jednostavna situacija može brzo da se iskomplikuje, a naizgled ostvarena pobjeda može da se pretvori u poraz. Za takav tok i ishod borbenih dejstava može biti više uzroka, a jedan od njih je iznenadenje.

Dokora su vojskovođe uglavnom postizale iznenadenje u odnosu na vreme otpočinjanja dejstava, prostor i način njihovog izvođenja. Sada, međutim, ono se češće postiže i upotrebom novog naoružanja i vojne opreme, što može znatno uticati na tok i ishod operacije, pa i rata u celini.

Jedna zakonitost, međutim, bila je i ostala stalno važeća: ostvarenje iznenadenja zavisi od starešina, odnosno od njihove sposobnosti za unošenje inovacija u borbenu upotrebu jedinica, rukovođenje i komandovanje. To od njih zahteva inteligenciju, hrabrost, odgovornost, snalažljivost, maštovitost, ali i

poznavanje principa (načela) ratne veštine, konkretnog protivnika i njegove borbene gotovosti, posebno moralno-političkog stanja i obučenosti. Jer, svaki protivnik ima „ahilovu petu“, a kada se ona otkrije lakše je postići iznenađenje.

Između ostalog, iznenađenje se postiže *obmanjivanjem protivnika i primenom ratnog lukavstva*. To su sastavni delovi veštine ratovanja, a primenjivale su ih mnoge starešine i slavne vojskovođe. Naravno, u istoriju ratovanja su ušli samo oni koji su komandovali najvećim grupacijama i čiji su efekti iznenađenja imali najveće učinke.

Obmanjivanjem protivnika i primenom ratnog lukavstva služe se obe protivničke strane. Jača strana najčešće da bi što lakše, brže i sa što manje sopstvenih gubitaka ostvarila povoljan ishod konkretnog borbenog dejstva (najčešće napad), a slabija da nadoknadi nedostatak snaga na određenom pravcu u zoni dejstva.

Poznato je da su protivnici u ratu veoma oprezni. Zato su često u istoriji propadali poduhvati obmane ili ratnog lukavstva u kojima je mašta kreatora bila siromašna, ili su oni koji je trebalo da obavljaju zadatke bili nedorasli sprovođenju zamišljene ideje. Uspevalo je samo ono što je u određenom trenutku bilo originalno i rizično. Situacija je sada složenija zbog toga što su sredstva za izviđanje razvijenija, a načini dobijanja informacija o protivničkoj strani sveobuhvatniji.

Da bi obmanjivanje neprijatelja uspeło treba obezbediti posebne uslove:

- preduzeti i sprovesti sveobuhvatne mere bezbednosti i tajnosti odluka za predstojeća dejstva;
- izvoditi dezinformacije, demonstrativna dejstva, lažne radove i diverzije;
- organizovati elektronsko i druge vrste obmanjivanja;
- izvoditi operativno maskiranje;
- primenjivati razne vrste ratnog lukavstva, i drugo.

Sve te delatnosti preduzimaju se da bi se neprijatelju pružila lažna slika sopstvenih mogućnosti i namera, da bi se naveo na pogrešne zaključke iz procene situacije i na donošenje neadekvatnih odluka za predstojeća dejstva.¹

¹ Koliku su važnost Nemci u drugom svetskom ratu pridavali obmanjivanju protivnika vidi se iz toga što su krajem 1942. u Generalštabu formirali odeljenje za „zavaravanje i obmanjivanje neprijatelja“. Videti: R. R. Glas – F. Dejvison: *Obaveštajna služba služi komandantima!* VIZ „Vojno delo“, Beograd, 1955, str. 111.

POJAM, CILJ I ZNAČAJ IZNENAĐENJA

Komandant koji je odlučio da razbije ili uništi protivnika ne poznajući ga dovoljno, kao ni prostoriju gde se izvodi operacija, mogao bi se uporediti sa bokserom koji po ringu tumara i mlatara rukama jer ne vidi protivnika koji ga je veštim udarcima onesposobio. Rečju, komandant je sam doprineo da bude iznenađen, a iznenađenje je uvek smatrano jednim od osnovnih načela vođenja borbenih dejstava i rata u celini. Posledice ostvarenog iznenađenja mogu biti raznovrsne. Između ostalog, iznenađenje u trupama može izazvati nekontrolisano ponašanje pojedinaca i jedinica u celini, ili strah, paniku i rasulo.

Nisu retki primeri u istoriji ratova da su iznenađene trupe, zahvaćene panikom, napuštale položaje i bile poražene i od brojno slabijeg protivnika. U toku narodnooslobodilačkog rata naše jedinice su veoma često primenjivale i postizale iznenađenje i pobeđe nad bolje naoružanim i brojno nadmoćnijim neprijateljem. Naravno, bilo je slučajeva da je i naše jedinice neprijatelj iznenadio i da su, zbog toga, pretrpele veće gubitke. Iznenađen vojnik – borac i jedinica, zavisno od vrste i stepena ostvarenog iznenađenja, nisu sposobni da se efikasno bore ili obavljaju svoje borbene zadatke. To traje toliko dugo dok se ne amortizuju efekti iznenađenja. Nekađ su oni veći i duže traju, i obrnuto. Sve armije sveta usavršavaju sredstva, ljude i jedinice za izviđanje i dobijanje informacija o protivničkoj strani. To omogućava otkrivanje postupaka protivnika kojima se pokušava postići iznenađenje.

Iznenađenje je jedan od principa (načela) oružane borbe. U suštini, to je skup mera, radnji, postupaka i aktivnosti koje se preduzimaju pre i u toku borbenih dejstava (neočekivane za neprijatelja) s namerom da se učini ono što neprijatelj ne očekuje. To se posebno odnosi na upotrebu snaga u vezi s mestom, vremenom, pravcem i načinom dejstava, primenjenim sredstvima i ratnim postupcima. Smisao iznenađenja je da se učini ono što neprijatelj ne očekuje ili ne predviđa, što smatra malo verovatnim ili na šta nije spreman da reaguje. Ono uvek donosi određenu prednost (ili umanjuje protivnikovu) strani koja ga ostvari. Zavisno od postignutih rezultata i ostvarenih ciljeva, iznenađenje može biti strategijsko, opera-

tivno i taktičko, a po intenzitetu – potpuno ili delimično.² Planira se i ostvaruje u svim vidovima i oblicima borbenih dejstava, kao i u oružanoj borbi u celini.

Na osnovu navedenog, može se zaključiti da je iznenađenje neočekivano dejstvo po neprijatelju, u vezi s vremenom, primenjenim snagama, načinom dejstva, mestom (pravac), upotrebljenim naoružanjem i vojnom opremom i borbenim postupcima. Ako se uspe iznenaditi neprijatelj, smanjuje mu se volja za borbu i nivo borbenog morala, umanjuju mogućnosti organizovanog suprotstavljanja pri izvođenju borbenih dejstava i postižu druge prednosti. Iznenađenjem se donekle može kompenzovati i nedostatak snaga. Jedan od najpoznatijih vojnih teoretičara i filozofa rata, Klauzevic kaže da „...je (iznenađenje, primedba P.T.) više ili manje osnova za sve pothvate, jer se bez njega, u stvari, ne može ni zamisliti nadmoćnost na odsudnoj tački. Iznenađenje postaje, dakle, sredstvo za nadmoćnost, ali ga, osim toga, treba smatrati i samostalnim principom...“³

Bez obzira na to ko, koliko i kako se priprema za postizanje iznenađenja kod neprijatelja u nekom od borbenih dejstava, zamisao za njegovo ostvarenje i angažovanje ljudskog i materijalno-tehničkog faktora značajna su dva elementa koja opredeljuju stepen iznenađenja: koliko je neprijatelj stvarno iznenađen i kako se koristi postignuto iznenađenje. Zavisno od toga postoje različite *posledice* iznenađenja.

Neprijatelj može biti potpuno ili delimično iznenađen. Potpuno iznenađenje se lakše postiže na nivou taktike, a teže na nivou operatike. Međutim, postoje oprečna mišljenja o tome da li je sada uopšte moguće postići strategijsko iznenađenje.⁴

Pri planiranju operacija koje imaju strategijski značaj sukobljene strane teže da postignu iznenađenje jer je to, pored ostalih uslova koje je nužno obezbediti, značajan činilac njihovog uspešnog ostvarenja. Na to upućuju i iskustva iz prošlih ratova (operacije nemačke armije u Poljskoj, Francuskoj i SSSR-u početkom drugog svetskog rata, protivofanzive SSSR-a 1943–1945. godine, operacije saveznika u Africi i Italiji 1942–1943. i u Francuskoj 1944).

² *Vojni leksikon*, 1981, str. 190.

³ Klauzevic, *O ratu*, Vojna biblioteka „Vojnog dela“, Beograd, 1951. str. 160.

⁴ Videti: *Savremeni strategijski problemi*, br. 8–9/1983, str. 40, Klauzevic, *isto*, str. 161.

Suština iznenađenja je u tome da se protivnik dovede u nepovoljan položaj. To nije odvojen – samostalan princip ratne veštine koji se izvodi u posebnim uslovima. Ono se planira, priprema i ostvaruje u okviru planiranja i organizovanja svih radnji, mera i postupaka u toku pripreme i izvođenja borbenih dejstava, a posebno pri planiranju operacije strategijskog značaja. Odnosno, svi postupci ratne veštine posmatraju se integralno.

Značaj iznenađenja je izuzetan, jer je ono jedan od osnovnih uslova za ostvarenje uspeha u borbenim dejstvima. Primenom iznenađenja brojno slabiji može da pobedi brojno jačeg protivnika za kraće vreme i sa manje gubitaka.

Iznenađenju ne pribegava samo slabija strana da bi poboljšala svoj položaj (taktički, operativni, strategijski), ublažila postojeću inferiornost u naoružanju i vojnoj opremi ili ukupno stanje nego i nadmoćnija strana, u težnji da poveća svoju nadmoćnost i cilj borbenih dejstava ostvari brže i sa što manje gubitaka. Zato je osnovni cilj iznenađenja da se povećaju sopstvene a umanje borbene mogućnosti protivnika u određeno vreme, na određenom prostoru (pravac) i u određenim razmerama, kako bi mu se naneli što veći gubici. Od ostvarenog cilja zavise i efekti iznenađenja, koji su višestruki. Najčešće se ogledaju u:

- dezorganizovanju rukovođenja i komandovanja;
- eroziji duhovne sfere (strah, panika, nepoverenje u sopstvene mogućnosti za dalje uspešno izvođenje borbenih dejstava, pa čak i oružane borbe u celini);
- gubicima ljudstva, naoružanja i vojne opreme;
- gubitku prostora;
- gubitku inicijative, i drugom.

Da bi se postigli navedeni efekti iznenađenja presudno su značajne originalne zamisli borbenih dejstava, delatnost raznih subjekata u borbenim dejstvima i navođenje protivnika da donosi pogrešne zaključke i odluke i preduzima neadekvatne postupke.

DEMONSTRATIVNA DEJSTVA

Demonstrativna dejstva označavaju aktivnosti koje se preduzimaju kao (1) pretnja protivniku u miru, i (2) obmana protivnika u ratu.

U *mirnodopskom periodu* demonstrativna dejstva se izvode na granici države koja je objekat dejstava tako što se blizu granice koncentrišu snage, avijacija nadleće taj rejon, izvode se granični incidenti, manje ili veće naoružane grupe (specijalne snage) upadaju na teritoriju te države i slično. Sve se to priprema i izvodi radi ekonomskog i političkog iscrpljivanja protivnika, uvećavanja njegovih unutrašnjih poteškoća, stvaranja malodušnosti i defetizma i, konačno, prisiljavanja na određene ustupke. Demonstriranje sile u miru može se ostvariti i vojnim paradama, manevrima i velikim vojnim vežbama, napisima u štampi o oružanim snagama, prikazivanjem naoružanja i vojne opreme stranim vojnim predstavnicima, i slično.

Rečju, radi se o manifestacionim oblicima *politike* sa *pozicije sile*, koja može da sadrži i elemente obmanjivanja neprijatelja. Takav je, na primer, slučaj agresije snaga Varšavskog ugovora na Čehoslovačku 1968. godine, koja je do u detalje pripremljena u obliku vojne vežbe (manevr). Poznato je da je ostvareno totalno iznenađenje i za žrtvu agresije i za svetsku javnost.

U *ratu* se demonstrativna dejstva izvode radi obmanjivanja neprijatelja u funkciji iznenađenja. To su, u suštini, aktivna dejstva koja neprijatelj treba da vidi, uoči i oseti. Zbog toga demonstrativna dejstva mogu biti: (1) deo opšteg plana *operativnog maskiranja*; (2) samostalne aktivnosti pojedinih rodova ili vidova oružanih snaga; (3) koordinirane aktivnosti više rodova u određenoj zoni; (4) deo obaveštajnih ili kontraobaveštajnih aktivnosti radi ostvarenja početnih ciljeva rata, i drugo.

Ipak, bez obzira na to ko će i kakva demonstrativna dejstva izvoditi, kojim snagama i kada, ona su u posrednoj ili neposrednoj vezi s aktivnostima glavnih snaga i glavnim ciljem borbenih dejstava koji se želi ostvariti. S obzirom na mogućnosti planiranja, pripremanja, organizovanja, a posebno na cjeve koji se žele postići i po čijem planu se izvode, demonstrativna dejstva mogu biti taktička, operativna i strategijska.

Demonstrativna dejstva taktičkog značaja mogu planirati, organizovati i realizovati komanda brigade (puka) i divizije. Najčešće se primenjuju u napadu (i gonjenju), a ređe u odbrambenim dejstvima.

Operativne grupe, korpusi i više grupacije izvode demonstrativna dejstva operativnog značaja. Za njih se koriste jače snage, traju duže, ali su im i ciljevi značajniji. Obično se uklapaju u plan napadne ili neke druge operacije, i u plan *operativnog maskiranja*.

Demonstrativna dejstva strategijskih razmera izvode se obično pred početak rata i u organizaciji vrhovne komande. Po potrebi, izvode se i u toku rata u pripremama operacija strategijskog značaja.

U istoriji ratova ima mnogo primera uspešnih demonstrativnih dejstava. Aleksandar Makedonski, u pohodu na Indiju, i Hanibal, u punskim ratovima, primenjivali su demonstrativna dejstva⁵, a obilato ih je koristio i Napoleon. U 19. veku među vojnim teoretičarima (Žomini), a i među vojskovođama, preovladao je stav da je demonstracija veoma korisna (u smislu odvlačenja pažnje neprijatelja od tačke na koju će se grupisati glavne snage), ali pod uslovom da se snage određene za njeno izvođenje ne angažuju prekomerno u borbenim dejstvima. Klauzevic ih smatra pomoćnim sredstvom taktičkog značaja.

Demonstrativna dejstva su se u vojnoj nauci između dva svetska rata više izučavala, unesena su u pravila ratne službe i zahtevana je njihova primena u borbenim dejstvima, posebno u krupnijim operacijama. To je potvrdio i drugi svetski rat, u kojem su demonstrativna dejstva imala široku primenu. U literaturi se najčešće navode sledeći primeri:

1. Da bi se olakšala situacija pod Moskvom, u jesen 1941. godine, Crvena armija je preduzela demonstrativna dejstva strategijskog značaja na lenjingradskom frontu, kod Tihvina, i na južnom frontu. To je imalo za posledicu slabljenje nemačke grupe armija „Centar“ i usporavanje prodora ka Moskvi;

2. Anglo-američkim demonstrativnim dejstvima kod Kasina, u Italiji, januara 1944, odvrćena je pažnja Nemaca od pripreme i izvođenja pomorskog desanta kod Ancija, koji je potpuno iznenadio nemačku komandu;

3. Nemci su snažnim protivnapadima na reci Rern, početkom decembra 1944, uspeli da kod savezničke komande

⁵ Hanibal je u bici kod Trazimenskog jezera (217. g. pre nove ere) na rimske kohorte uputio volove sa upaljenim buktinjama na rogovima. Poplašeni i razbesneli volovi razbili su redove rimske vojske i olakšali pobedu Kartaginjana (*Vojna enciklopedija*, tom 2, str. 377).

stvore uverenje da nema ni govora o nekoj ofanzivi na drugom delu fronta. Međutim, uskoro je usledila snažna nemačka ardenska protivofanziva na frontu južno od reke Rera;

4. Prilikom invazije u Normandiji, juna 1944, savezničko bombardovanje iz vazdušnog prostora bilo je izvedeno tako da je Nemcima izgledalo da se obavljaju pripreme za iskrcavanje desanta u oblasti Pa de Kalea. Da bi se Nemci održali u tom uverenju bombardovane su i rampe za lansiranje raketa V-1, koje su se nalazile u oblasti Kalea. Takođe, i napadi savezničkog vazduhoplovstva, uoči dana iskrcavanja, na važne tačke u neposrednoj blizini invazione zone bili su izvedeni tako da Nemci nisu bili u stanju da naslute mesta predviđena za iskrcavanje. Sve je to bilo u planu operativnog maskiranja, koji je bio sproveden tako da su Nemci bili potpuno iznenađeni;

5. U toku narodnooslobodilačkog rata bilo je više uspešnih demonstrativnih dejstava koja su izvele naše jedinice. Ona su najčešće primenjivana pri napadima na naseljena mesta i u noćnim dejstvima. Tako je januara 1943. Prva proleterska brigada izvela demonstrativni napad na Prnjavor da bi olakšala i omogućila uspešan napad glavnih snaga Prve proleterske divizije na Teslić. Slična akcija izvedena je i prilikom napada na Pakrac, oktobra 1943, zatim pri napadu na Glinu (novembar 1943), pri napadu na Banjaluku, januara 1944, i druge.

OPERATIVNO MASKIRANJE

Maskiranje obuhvata mere, radnje i postupke koji se preduzimaju da bi se prikrile jedinice, ustanove, sredstva i objekti od protivnikovog osmatranja i otkrivanja sa zemlje, mora, iz vazdušnog i kosmičkog prostora. Njime se smanjuju vlastiti gubici, obezbeđuje tajnost aktivnosti, kretanja i manevra, a protivnik obmanjuje o rasporedu, namerama i dejstvima sopstvenih snaga. Maskiranje, kao vrsta obezbeđenja borbenih dejstava, primenjuje se u svim prilikama i situacijama bez posebnog naređenja. Osnovna načela maskiranja su istinitost (prirodnost), nepredvidljivost, raznovrsnost, neprekidnost i aktivnost. Maskiranje se uvek mora izvoditi prema odlukama i ciljevima borbenih dejstava u konkretnim uslovima, i to

planski i pravovremeno, pri čemu se koriste sva raspoloživa sredstva, kapaciteti i mogućnosti (noć, magla, šume i sl.). Pri tome je neobično važno pridržavati se maskirne discipline.

U odnosu na to ko ga izvodi, u kojem obimu i zašto, maskiranje može biti:

(1) individualno, koje primenjuje svaki pojedinac koristeći formacijska (maskirne mreže, odeća, oprema) i priručna (vegatacija) sredstva, i pridržavajući se pravila i naredenih mera maskirne discipline.⁶ Kolektivno maskiranje izvode grupe, poslude, posade i ekipe;

(2) taktičko, koje se primenjuje u okviru i za račun taktičkih i združenih taktičkih jedinica. Izvode ga same jedinice u saradnji sa subjektima opštenarodne odbrane i društvene samozaštite u rejonima i zonama borbenih dejstava, a prema opštem planu maskiranja. Cilj mu je da se ne otkriju trupe, tehnička sredstva i naoružanje, položaji – rasporedi elemenata borbenog rasporeda, komandna mesta i centri veze, prelazi preko reka – mostovi i drugo, i

(3) operativno-strategijsko maskiranje, koje preduzima vrhovna komanda strategijsko – operativne grupacije⁷ – operativne jedinice i odgovarajući štabovi Teritorijalne odbrane. Preduzima se s namerom da se neprijatelj obmane o stanju, mogućnostima, namerama i aktivnostima sopstvenih snaga. U borbenim dejstvima osnovni cilj je prikriti pripreme napadne operacije ili boja, najvažnije objekte i elemente operativnog (taktički) borbenog rasporeda, komandna mesta i sistem veza, manevar, elemente pozadinskog obezbeđenja, i drugo.

Na nivou određene komande sačinjava se plan operativnog maskiranja, u kojem se određuju zadaci, rokovi izvođenja i izvršioci maskiranja. Na težišnim zadacima angažuju se obaveštajni organi i jedinice, organi i jedinice bezbednosti, jedinice za elektronsko izviđanje i ometanje i specijalizovane jedinice za maskiranje.

Sastavni deo operativnog maskiranja je *elektronsko maskiranje*, koje ima izuzetan značaj, a usko je povezano sa *protivelektronskom zaštitom*. To je aktivno elektronsko dejstvo

⁶ Maskirna disciplina je sastavni deo maskiranja, a ogleda se u doslednom sprovođenju naredenih mera, propisa, odluka i uputstava. Za uspešno sprovođenje maskirne discipline važno je poznavanje demaskirajućih znakova i obučenost u izvođenju svih načina maskiranja. Maskirna disciplina ima svoja opšta i posebna načela.

⁷ *Strategija oružane borbe*, str. 377.

kojim se protivnik navodi na pogrešne procene i zaključke o rasporedu, jačini i aktivnostima naših snaga i tako njegove aktivnosti usmeravaju u pogrešnom pravcu. U stvari, planski i organizovano se u etar predaju lažne informacije preko elektronskih sredstava, naročito onih za koje je utvrđeno da ih protivnik elektronski izviđa.

Elektronsko *obmanjivanje* može biti sastavni deo opšteg plana operativnog maskiranja operacije stratezijskih ili operativnih razmera. Njime se stvara lažna *elektronska situacija* na osnovu koje protivnik pravi pogrešne planove protivelektronskih dejstava. Ostvaruju se postavljanjem radio, radio-relejnih, radarskih i drugih stanica u lažne položaje i radom prema planu.

Operativno maskiranje obuhvata, pored maskiranja (u užem smislu reči), više drugih mera, radnji i delatnosti: dezinformacije, izrade lažnih objekata i uopšte lažne radove, elektronsko izviđanje i ometanje, aktivnosti obaveštajnih i kontraobaveštajnih (bezbednosni) organa i jedinica, političko-propagandne i psihološke mere, i slično.

Kao poseban i specifičan način obmane protivnika, operativno maskiranje je staro koliko i istorija ratova, a od maštovitosti vojskovođe je zavisilo kako će ga i u kojoj meri koristiti. Međutim, pojava ogromnih armija na ratnoj pozornici i povećane mogućnosti za prikupljanje obaveštajnih podataka, a posebno za izviđanje sa zemlje i iz vazdušnog prostora, otežali su maskiranje namera i priprema za operacije (koncentracije trupa i tehnike, razni radovi i sl.). To je nametnulo potrebu za potpunijim i osmišljenijim planiranjem i organizovanjem, kao i preduzimanjem najraznovrsnijih mera i radnji u domenu maskiranja kako bi se prikriale namere za izvođenje borbenih dejstava, a posebno operacija stratezijsko – operativnog značaja.

DEZINFORMACIJA

Ako se pođe od toga da je informacija istinitog sadržaja, bez obzira na njen izvor, dezinformacija je nešto suprotno. U svakodnevnom životu postoje svesne ili nesvesne, namerne ili nenamerne dezinformacije. Međutim, ovde se radi o vojnoj dezinformaciji ili dezinformaciji koja posredno ili neposredno

utiče na borbena dejstva. Iako i one mogu biti namerne ili nenamerne, u celini ćemo posmatrati one dezinformacije koje su namerne i planirane.

U suštini, dezinformacija je lažno, krivo prikazivanje, izvrtnje činjenica, obmana, netačno obaveštenje⁸ radi ostvarenja određenog cilja.

Dezinformacija je u vojnom leksikonu definisana kao „netačna vest“, lažno obaveštenje, netačan podatak koji se namerno širi radi obmanjivanja javnog mnjenja ili nanošenja štete protivniku. Koristi se u ratu da bi se suprotna strana navela na pogrešne procene, zaključke i odluke⁹. U vojnom rečniku taj pojam je proširen, tako da u dezinformacije spadaju i borbene i druge radnje koje se preduzimaju radi dovođenja neprijatelja u zabludu u pogledu vlastitih planova, namere i dejstava. Slično, ali znatno šire objašnjenje dezinformacije sadrži *Vojna enciklopedija*¹⁰, gde je dezinformacija i gradirana (vrednosno složena).

U odnosu na značaj i cilj koji se želi postići, lica (organi) ili instituciju koja planira, organizuje i realizuje, kao i načine i metode kojima se izvode, vojne dezinformacije mogu imati taktički, operativni i strategijski značaj.

Dezinformacije se plasiraju tako da na pogodan način, preko obaveštajnih i kontraobaveštajnih organa, institucija i pojedinaca, dopru do protivnika kojem su namenjene.¹¹

Prenose se svim raspoloživim sredstvima i načinima, odnosno svim sredstvima i načinima kojima se prenose i informacije. Pri tome se teži da dezinformacija dođe do korisnika na više različitih načina i preko različitih sredstava, što žrtvu dezinformacije treba da uveri u veći stepen pouzdanosti. Najčešće se za dezinformisanje protivnika koriste sledeća sredstva: (1) sredstva javnog informisanja – radio, televizija, štampa; (2) pisma, knjige, publikacije; (3) filmske trake (video – kasete i slično); (4) razna dokumenta; (5) tehnička sredstva; (6) agentura; (7) glasine;¹² (8) razne demonstracije, lažni radovi; (9) propagandno – psihološke aktivnosti; (10) diverzije, borbena dejstva; (11) maskiranje, i drugo.

⁸ Radomir Lukić, *Rečnik stranih reči i izraza*, „Prosveta“, Beograd, 1978, str. 317.

⁹ *Vojni leksikon*, str. 104.

¹⁰ *Vojna enciklopedija*, tom 2, str. 429.

¹¹ U armijama SAD, Velike Britanije, SSSR-a, Izraela itd. postoje posebni organi u generalštabu koji plasiraju dezinformacije.

¹² *Vojni leksikon*, str. 148.

U svakom od navedenih sredstava svesno se izvrću činjenice i nastoji da se protivnik dovede u zabludu – obmane, i navede na pogrešne procene i odluke u vezi s upotrebom sopstvenih snaga i sredstava, odnosno navede da preduzme (ili ne preduzme) određene mere, radnje i postupke koji odgovaraju strani koja plasira dezinformacije.

Istorija ratova i ratne veštine obiluje primerima uspešnog širenja dezinformacija. Zbog toga su one stare koliko i sam rat. Pri tome, dezinformacije su oduvek bile u funkciji iznenađenja, pa ih sa tog aspekta i razmatramo. Polazeći od toga, navešćemo neke poučne primere iz istorije ratova.

1. Napoleon je pred bitku kod Austerlica, 1805. godine proturio vesti o brojnim slabostima francuske armije i tako protivnike naveo da pođu u napad pre nego što su prikupili sve snage i privukli rezerve¹³, pa su Rusi i Austrijanci pretrpeli velike gubitke, a ta pobeda se smatra njegovom blistavom pobedom.

2. U toku rusko-japanskog rata (1904–1905), u bici kod Mukdena¹⁴ (najveća bitka tog rata) Japanci su vešto pripremljenom i izvedenom dezinformacijom obmanuli komandanta ruske mandžurske armije generala Kuropatkina i naneli težak poraz toj armiji. Naime, u odeću i opremu svojih poginulih vojnika Pete armije podmetali su pisma i dokumenta iz kojih su Rusi (nakon pretraživanja poginulih) zaključili da su to pripadnici Treće armije, koja je u to vreme duboko prodirala drugim pravcem.

3. U toku novembra 1941. Nemci su bili pred Moskvom. Sovjetska obaveštajna služba je vešto proturila topografsku kartu šireg rejonu Gornje Volge, na kojoj su, umesto stvarnih močvara, jaruga i ritova, ucrtali puteve i sela. To je navelo Nemce na pogrešnu odluku, tj. da na taj pravac upute deo oklopnih jedinica, čime je otupljena udarna pesnica za napad na Moskvu.¹⁵

4. Dezinformaciju stratezijskih razmera izveli su (veoma uspešno) saveznici u vezi s desantom na Normandiju 1944. godine. Prema planu dezinformacije „Bodigvard“, trebalo je Nemce ubediti u dve stvari: prvo, da iskrcavanje neće biti

¹³ *Vojna enciklopedija*, tom 1, str. 312.

¹⁴ *Vojna enciklopedija*, tom 5, str. 650.

¹⁵ *Vojna enciklopedija*, tom 2, str. 430.

pre jula 1944, i drugo, da će se glavne snage iskrcati kod Pa de Kalea, a pomoćne u južnoj Norveškoj (poznato je da je desant izvršen u junu, a glavne snage iskrcane u Normandiji). Taj plan dezinformacije bio je veoma obiman, ali je vešto organizovan i izveden, što je značajno uticalo na pozitivne rezultate normandijskog desanta i postizanja iznenađenja.

U ratovima vođenim posle drugog svetskog rata ima relativno mnogo primera uspelih dezinformacija. U njihovo planiranje i organizovanje ulagani su izuzetni naponi. Uspeh je često zavisio od inventivnosti, smelosti i mera tajnosti koje su preduzimali ne samo obaveštajni već i drugi organi koji su ih ostvarivali. Totalnost rata i borbenih dejstava nametnula je i potrebu totalitarnosti dezinformacija. Širenje i proturanje lažnih vesti, informacija i obaveštenja, izvođenje lažnih radova i uređenje lažnih položaja, primena lažnog radio-saobraćaja, lažne koncentracije jedinica – sve se to slivalo u jedinstven sistem obmanjivanja protivnika. Pri tome, nije se prezalo ni od manjih žrtava i gubitaka radi postizanja većih efekata iznenađenja.

Tokom vijetnamskog oslobodilačkog rata (1945–1975) dezinformisanje je preduzimano zajedno s ostalim merama tajnosti i bezbednosti. U tome su se pripadnici snaga FNO (Front nacionalnog oslobođenja) pokazali veoma vešti. Da bi zavarali protivnika u pogledu pravca povlačenja većih jedinica, manje snage FNO navlačile su patrolu na sebe, pa su se kasnije sklanjale, najčešće u podzemna skloništa, a potera protivnika je tada upadala u zasedu. Na isti način su se formirale i lažne kolone za snabdevanje, koje je protivnik otkrivao, a prava kolona bi bezbedno obavila zadatak.

Najnovija gledišta vojnih stručnjaka zasnivaju se na činjenici da se dezinformacijama doprinosi ne samo iznenađenju već i ostvarenju nadmoćnosti, ekonomiji snaga itd. Izuzetno je značajno i to što se izučavaju i analiziraju iskustva iz prethodnih ratova.

Smatra se da bi dezinformacije u eventualnom nuklearnom ratu imale izuzetan značaj. Cilj bi im bio dvojak: (1) obmanuti protivnika o rasporedu sopstvenog nuklearnog i hemijskog oružja (posebno raketa) i tako „obezbediti“ da protivnik uzvraća nuklearne i hemijske napade po „raznim“ mestima, i (2) lansiranjem vesti o predstojećoj upotrebi nu-

klearnog i hemijskog oružja po trupama i stanovništvu kod protivnika izazvati strah i paniku – narušiti mu moral, i time svojim snagama olakšati obavljanje borbenih zadataka.

Prema NATO¹⁶, ceo sistem dezinformisanja sadrži dva međusobno povezana metoda: dovođenje protivnika u zabludu i prikrivanje sopstvenih namera.

Dovođenje protivnika u zabludu sistemom dezinformisanja je *aktivni* metod. Ostvaruje se planskim širenjem lažnih vesti preko sistema informisanja, demonstrativnim i imitirajućim dejstvima, dostavljanjem ili „ubacivanjem“ u protivnikov raspored raznih (lažnih) planova, obmanjivanjem preko sredstava veze ugrađenih na stacionarne i mobilne sisteme (sateliti, avioni, helikopteri, brodovi). Pojasnićemo neke od tih metoda:

- borbena dejstva za obmanjivanje sračunata su na to da ih protivnik shvati kao odlučujuća, da na njih usmeri glavnu pažnju i preduzme neadekvatne mere, radnje i postupke (pokrene rezerve, aktivira sistem vatre, sistem veza i sistem komandovanja);

- domonstrativnim dejstvima protivnik treba da se obmane o jačini, sastavu, razmerama i aktivnosti vlastitih snaga i tako podstakne na pogrešne procene, odluke i akcije;

- pod imitacijom dejstava stručnjaci NATO podrazumevaju izradu lažnih objekata, maketa, imitiranje svakodnevne aktivnosti i slično. Takvim dezinformacijama na taktičkom ili operativnom nivou protivniku treba da se prikaže lažni raspored i stanje u sopstvenim jedinicama i na taj način da se navede na greške pri odlučivanju;

- u savremenim uslovima, što potvrđuju i iskustva iz lokalnih ratova, pridaje se izuzetan značaj elektronskim dezinformacijama.

Pasivnim dezinformacijama ili prikrivanjem sopstvenih namera pribegava se radi očuvanja tajnosti planova operacija. One obuhvataju: taktičko maskiranje, sprečavanje protivničke obaveštajne izviđačke delatnosti i, što je posebno važno, održavanje tajnosti veza i komandovanja. To je direktno povezano sa merama bezbednosti koje se preduzimaju na bojištu, vojištu i ratištu kao celini.

Smatra se da je važno da dezinformacije planira jedan organ u štabu – komandi, pri čemu se angažuje minimalan broj ljudi radi većeg stepena tajnosti.

¹⁶ „Zarubežnoe voenoe obzrenie“, 7/1976.

Lažna oruđa i oprema izrađuju se industrijski kao plastične makete u razmeri 1:1. Makete se pune vazduhom na vatrenim položajima, a koriste se najčešće na lažnim artiljerijsko-raketnim vatrenim položajima i očekujućim rejonima oklopnih i mehanizovanih jedinica.

RATNA LUKAVSTVA

Ratovi iz prošlosti znatno se razlikuju od sadašnjih ne samo po upotrebi sredstava ratne tehnike i masovnosti učešća ljudi već i po časnosti i „viteštvu“ u borbenim dejstvima. Sa tog stanovišta, savremeni ratovi se vode uz znatno širu i svestraniju primenu ratnih lukavstava.

O ratnim lukavstvima se u domaćoj i stranoj vojnoj literaturi veoma malo piše, što ne znači da nisu zastupljena u obuci i vaspitanju. Naprotiv, kreiranje scenarija za ratne vežbe i komandno-štabne igre najčešće je u funkciji iznenađenja protivnika.

Pod ratnim lukavstvom se podrazumeva perfidija, što znači podmuklost, lukavstvo, nevernost, verolomstvo, zloba¹⁷. Prevedeno na vojnički rečnik i za vojne potrebe, vekovima se smisao ratnih lukavstava (perfidija) ne menja.¹⁸ Međutim, postoje ratna lukavstva koja su međunarodnim ratnim pravom zabranjena, što drugim rečima znači da je dozvoljeno sve ono što nije izričito zabranjeno. Na žalost, u praksi borbenih dejstava veoma je teško razlikovati dozvoljene od nedozvoljenih postupaka u sferi ratnih lukavstava, jer zaraćene strane, po međunarodnim konvencijama,¹⁹ nemaju neograničeno pravo na izbor sredstava za borbu.

U prvom i drugom svetskom ratu i svim lokalnim oružanim sukobima posle njih *dolazilo je do teških optužbi zaraćenih strana da su kršile propise i odredbe međunarodnog ratnog prava u smislu perfidija*. Međutim, istinu je veoma teško utvrditi, jer dok traju ratna dejstva retko se, radi arbitraže, sastaju međunarodne komisije.

¹⁷ R. Lukić, *Rečnik stranih reči i izraza*, „Prosveta“, Beograd, 1978, str. 573.

¹⁸ *Vojna enciklopedija*, tom 6, 1973, str. 628.

¹⁹ *Konvencija o zakonima i običajima rata na kopnu* – IV haška konvencija, 1907; *Prilog konvenciji: Pravilnik o zakonima i običajima rata na kopnu* – čl. 22. Videti: *Međunarodne konvencije o ratnom pravu i sigurnosti*, Zavod za ONO i DSZ, Zagreb, 1979, str. 22.

Prema međunarodnom ratnom pravu, pod pojmom perfidija se podrazumeva: (1) pretvaranje da se ima namera pregovaranja pod zastavom primirja ili predaje; (2) pretvaranje da je neko nesposoban za borbu zbog rana i bolesti; (3) pretvaranje da je neko civil i da ima status neborca; (4) pretvaranje da se ima zaštićeni status korišćenjem znakova, amblema ili uniformi Ujedinjenih naroda ili neutralnih država koje nisu strane u sukobu.²⁰

Iz navedenog se može zaključiti da je zabranjeno ubiti, raniti ili zarobiti protivnika pribegavanjem perfidnim postupcima.

Perfidni postupci su akti kojima se uliva poverenje protivniku da bi bio naveden da poveruje u zaštitu po pravilima međunarodnog prava koja se primenjuju u oružanom sukobu. Pri tome se posebno zabranjuje:

- zloupotreba znakova parlamentara;
- upotreba znaka Crvenog krsta u nedozvoljene svrhe;
- korišćenje znaka – simbola Ujedinjenih nacija ili nekog drugog u međunarodnim odnosima priznatog znaka radi zloupotrebe ili sticanja određene prednosti u borbenim dejstvima.

Sem navedenih postupaka, perfidija je i slučaj kada se u toku borbe glume smrt, predaja ili ranjavanje, pa se, iznenada, otvara vatra ili na neki drugi način nanese šteta po telo ili život drugoj strani. Slično je i u borbenim dejstvima na moru i u vazdušnom prostoru: (1) perfidija je kada neki plovni objekat (brod) daje SOS signal, a iznenada otvori vatru kada mu se približi brod (plovni objekat) suprotne strane; (2) zloupotreba odredaba međunarodnog ratnog prava je i lažno korišćenje oznaka Crvenog krsta na brodu koji prevozi municiju, naoružanje i vojnu opremu, a slični su i perfidni postupci u borbenim dejstvima u vazdušnom prostoru.

Pod perfidijama se podrazumeva i lažno saopštavanje neprijatelju (preko radija ili drugih sredstava veze i komunikiranja) da je zaključeno primirje, pa se to iskoristi za napad ili nanošenje neke druge štete protivničkoj strani.²¹ Iz navedenog se može zaključiti da, najčešće, do perfidija dolazi u bor-

²⁰ Isto, str. 207.

²¹ Međutim, u vezi s ovim slučajem, kao dozvoljeno ratno lukavstvo smatra se, na primer, pozivanje neprijatelja na predaju pod pretnjom uništenja jer je, tobože, opkoljen.

benim dejstvima manjih jedinica – sastava i individualnoj borbi. Međutim, teže je reći šta su perfidije kada se radi o operacijama ili oružanoj borbi u celini. Naravno, u našim oružanim snagama perfidije se, *kao nečasni postupci, dejstva i radnje, kategorički zabranjuju kao način ponašanja u borbenim dejstvima*. Međutim, činjenica je da je davno prošlo vreme viteških dvoboja i borbi, zakazivanja sukoba ili bitke na bojnom polju. Savremeni ratovi su i rušilački i totalitarni, pa je teško propisima predvideti šta su dozvoljena, a šta nedozvoljena sredstva, metodi i radnje. U svakom slučaju, nužno je:

(1) da se od pripadnika naših oružanih snaga u svim situacijama zahteva poštovanje međunarodnog ratnog prava u svim njegovim aspektima;

(2) da pripadnici naših oružanih snaga imaju u vidu da agresor neće prezati od primene svih vrsta ratnih lukavstava i da na to moraju biti spremni.

*

Iznenadenje kao princip ratne veštine postoji od najstarijih vremena. Ono je uvek bilo aktuelno, utoliko više što se s razvojem društva razvijalo i ratovodstvo.

Na sadašnjem stepenu razvoja, na prvi pogled, može izgledati da je iznenadenje manje moguće nego ranije, zbog visokog nivoa protoka informacija i mogućnosti savremenih sredstava komunikacija. Međutim, upravo ta činjenica ukazuje na povećanu važnost onih oblika iznenadenja koji su ranije bili na izvestan način u drugom planu. To su, pre svega, demonstrativna dejstva, operativno maskiranje, dezinformacije i ratna lukavstva.

Naravno, u samo jednom članku nije moguće detaljnije analizirati naznačenu problematiku. To nam i nije bila namera, već smo želeli da čitaocima ukažemo da u našoj vojnoj nauci i praksi navedeni oblici iznenadenja zaslužuju veću pažnju.

Svedoci smo i savremenici događaja u kojima se ratovi unapred najavljuju, pa se ipak u njima postiže visok stepen iznenadenja. Takva je bila izraelska agresija na Liban 1981, zatim foklandski rat 1982, a tako je pripreman i rat u Persijskom zalivu između Iraka i njegovih protivnika, na čelu sa SAD. Poslednji slučaj je očigledan primer do kojih razmera mogu ići demonstrativna dejstva i dezinformacije.

S U M M A R Y

SURPRISE IN COMBAT OPERATIONS

The author reviews forms of surprise in combat operations and notes that they have not been paid due attention hitherto. Concisely, but with convincing arguments, are presented demonstrative moves and operations, operational deception and misinformation of the enemy, and the war ruses in function of surprise. The author, however, does not probe more deeply in other aspects and dimensions of such activities that precede the war or are carried out in the war environment.

The substance of the article is the identification of problems that should arouse the interest of the reader for a wider exploration in order to get a more full insight in these matters.

R E S U M E

LA SURPRISE DANS LES OPERATIONS DE COMBAT

Dans cet article sont montrées les formes différentes de la surprise dans les opérations de combat, parce que, d'après l'auteur, cette question a été insuffisamment traitée dans la littérature. Bref, mais avec les arguments, on a décrit actions de démonstration, camouflage opérationnelle, désinformations, astuces de la guerre, comme les fonctions de la surprise, sans explications que ces formes des activités avant ou pendant la guerre peuvent avoir d'autres dimensions.

Le sel de l'article se trouve dans la démonstration du problème qui doit inciter le lecteur de faire les recherches approfondies s'il veut avoir un examen de la matière.

Р Е З Ю М Е

БНЕЗАПНОСТЬ В БОЕВЫХ ДЕЙСТВИЯХ

В статье рассматриваются формы внезапности в боевых действиях, которым у нас, по мнению автора, до сих пор не уделялось должное внимание. Кратко, но аргументированно и убедительно читателю представляются данные о демонстративных действиях, оперативной маскировке, дезинформациях и военной хитрости в функции внезапности, причем автор не вникает в вопрос обладают ли эти формы активности накануне войны и в ходе войны и другими измерениями.

Сущность статьи заключается в обозначении проблем, которые должны побудить интерес читателя к более подробным исследованиям, с целью более полного ознакомления с рассматриваемой материей.